

איסאק באבל – סופר צבאי (אם לא למעלה מזה)

יובל שחל*

איסאק באבל

בנקודה אחת הסכים מרקיש עם סלזקין: "כיליונו של באבל אינו מקרי, שכן לא היה לו מקום בספרות [הסובייטית] של שנות ה-40 וה-50" (שם, עמ' 6). כך או כך, עובדת היותו של באבל אינטלקטואל ויהודי, ודאי לא הוסיפה לכף הזכות שלו בעת שנשפט והורשע.

חיבור זה מתמקד בכתיבתו של באבל בנושאי צבא ומלחמה. בכתיבתו של באבל קיימות שתי חטיבות – במובן הספרותי, לא הצבאי – שזהו עניינו. הראשונה, הקטנה יותר גם בהיקף, גם מבחינת משך הפרסום, הן הרשימות שפרסם ב"הפרש האדום", עיתון חיל הפרשים הראשון של הצבא האדום, במהלך המערכה נגד הפולנים מיוני עד ספטמבר 1920. השנייה, הגדולה והמורכבת יותר, היא **חיל הפרשים** – כמה עשרות טקסטים שחיבר באבל בעת שירותו בחזית ופורסמו בשנים 1923-1925 בעיתונים סובייטיים שונים. כתיבתו הצבאית או הכמור צבאית של באבל נבחנת כאן תוך ניתוח מילולי, לעתים גם אתני, תרבותי והיסטורי.

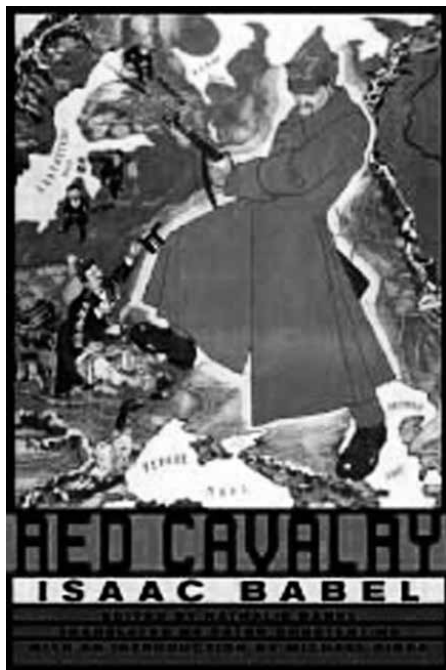
שם העט שבחר באבל לעצמו, קיריל ליוטוב, הוא מעניין. ליוטוב ברוסית הוא אכור או אימתני, ואולי אין כלל מילה עברית מתאימה למידת אכזריות כזו: מדובר ממש בתופעת טבע בלתי נשלטת, כמו

מבוא

איסאק (יצחק) אימנואלוביץ' (=בן עמנואל) באבל, יהודי שנולד באודסה ב-1894, סופר, מחזאי וכתב צבאי לעת מצוא, שירת חודשים מספר במלחמת האזרחים ברוסיה ככתב בעיתון הצבאי "הפרש האדום", פרסם את הקבצים המפורסמים **סיפורי אודסה** (1923) ו**חיל הפרשים** (1926) ויצירות נוספות, והוצא להורג בירייה בידי משטרת ביטחון הפנים של ברית המועצות, אן-ק-וו-ד, ב-27 בינואר 1940 (Shantalinsky, 1995, pp. 69-70).

באבל נורה באחד ממתקני הכליאה והחקירה של האן-ק-וו-ד במוסקבה לאחר שנשפט ונמצא אשם בהיותו חבר בקבוצת טרור טרוצקיסטית, שוכן שפעל בשירות ארגוני הביון של צרפת ושל אוסטריה, ואולי בעוד סעיף או שניים (שם). ליאון טרוצקי [1879-1940] נזכר פעמים אחדות ב**חיל הפרשים**, תמיד לחיוב, אך לא זה מה שהפליל את באבל). הסוגיה לא הייתה משפטית אלא אישית, פוליטית, אולי גם אתנית. סעיף האישום המדויק לא היה מהותי. בברית המועצות בעת ההיא, מרגע שנחרץ גורלו של אדם לשבט, סעיפי האישום היו רק כלי, ואפילו כלי משחק, בידי המחסלים. הסיבה המדויקת להרשעתו של באבל אינה ידועה להיסטוריונים של ברית המועצות, גם אלה שעיסוקם בטרור האדום. סלזקין ציין כי הסיבה המרכזית לחיסולו של באבל הייתה אי יכולתו להתאים את עצמו וכתביו לזמנים החדשים, סוף שנות השלושים ותחילת הארבעים של המאה הקודמת. שום עניין יהודי או אנטייהודי לא היה שם. חוקרו הראשון של באבל לאחר מעצרו היה יהודי, לב שוורצמן (Slezkine, 2004, pp. 171-172), ומי שרוצה יוכל לראות בכך הוכחה שלא מדובר בטיהור אתני. שמעון מרקיש (1994) טען כי בטיהורים הגדולים הייתה חוקיות מסוימת: ראשית הושמדו יוצאי הדופן, מי שלא דמה לאחרים (מרקיש, 1994, עמ' 5-6). לקביעתו זו הסמיך מרקיש קביעה נוספת, המזהה את אחרותו של באבל עם השתייכותו לספרות היהודית רוסית. זה יותר מאשר רמז לקשר בין אישיותו ונושאי כתיבתו, ובסמוי גם מוצאו, לחיסולו.

* אני מודה לפטר קריקסונוב, הוגה, עורך, מתרגם וחבר על התוכנית שתרגם לחיבור זה.

עטיפת הספר "הפרש האדום", מהדורה אמריקאית

גיבוריו של באבל, שכולן "דמויות ללא פסיכולוגיה" (שם, עמ' 107). הכיוון האחרון שהציעה היה של נושא הצדק או מביא הצדק. גיבוריו של באבל מופיעים תמיד בדמות המתאימה למצב: איש הצבא האדום, אינטליגנטי, יהודי, צופה (מתבונן) פקוח עין (שם, עמ' 134). אולם, האין אלה בדיוק מרכיבי אישיותו של באבל עצמו? התשובה החיובית לשאלה זו עולה מכל טקסט **בחיל הפרשים**. פריידין (1990) ציין את המאבק המתחולל בנשמתו של המשורר היהודי מאדוסה, זה עם "הסתיו בליבו ומשקפיים על אפו" (תיאורו של המספר בפתיחת **סיפורי אודסה**). הוא, באבל, אינטלקטואל יהודי-רוסי, המשתוקק אל "אחו שנשים וסוסים מתהלכים בו" (מילות הסיום של "מעשה בסוס" (Freidin, 1990, pp. 28-30). כלומר, **בחיל הפרשים** שלו, במציאות ובכתובים, כמה באבל להיות כמו כולם אך משקולות האינטלקט שלו ויהדותו מנעו זאת ממנו. מרקיש ראה **בחיל הפרשים** את "הטוב מכל מה שכתב באבל, וגם היהודי ביותר, חרף הנושא שאינו יהודי" (מרקיש, 1994, עמ' 17). מרקיש גם עסק בשניות, אמביוולנטיות, שבין באבל האמתי, הסופר, לבין ליוטוב שלוחו ובן דמותו: השניים מתחברים יחד רק במקום שהוא סוף דרכם של יהודים רבים: בית העלמין היהודי בקוז'נין (שם, עמ' 16). בויאנובסקה (Bojanowska, 2000) ראה בפרקי **חיל הפרשים** מעגל שאינו מסתיים, שכל סיפור בו סוגר באופן חלקי את זה שקדם לו, אך פותח לפחות כיוון אחד נוסף, ועל פי רוב – יותר מאחד. הריסגור גרס כי "לו יש בביתי ארון ספרים יהודי, שם הוא מקומו של באבל ויצירתו" (גלי צה"ל, "שעה היסטורית" עם פרופ' מיכאל הר-סגור, 2.1.1998). מירסקי מצאה כי "סיפורי **חיל הפרשים** מוצאים במידה רבה מן הקוטב הרוסי, ויש לומר אף המהפכני-הבולשביקי שבהווייתו של באבל" (מירסקי, 2002, עמ' 216). עדות מעניינת ביותר היא זו של באבל עצמו. הוא כתב כי "רק ב-1923 למדתי להביע את רגשותי

"ליוטי מרוז" (мороз лютой), כפור אימים. בחירת שמות משפחה הצהרתיים הייתה תופעה ידועה ביו מובילי המהפכה, למשל סטלין (איש הפלדה) או גורקי (מריר). ייתכן שבאבל שאף לגדולות, ונהג כמותם (גורקי היה פטרונו של באבל, ופרסם את כתביו המוקדמים). ייתכן גם שניסה להסתיר או לצמצם את יהדותו. שני ההסברים כשלו במבחן המציאות. באבל לא הרקיע כאיש צבא, וכסופר נמשכה פריחתו רק שנים מספר. באשר ליהדותו – זו הייתה גלויה לכל מי שהיה בסביבתו, גם זו המיידית, גם הרחוקה יותר. ואולי, למען צמצום הפרופיל היהודי שלו, באבל הוא לא רק ליוטוב אלא גם קיריל: מצד אחד, קיריל הוא שם סלאבי נפוץ ושורשי (במילים אחרות, הוא רוסי אכזרי); מצד אחר – קיריל ומתודיוס (מפודי) הם ממציאיו המיתולוגיים של האלף-בית הקירילי, קרי ממציא התרבות הכתובה! כלומר קיריל ליוטוב הוא חיית פרא שהתרבות אמורה להחזיק אותה במסגרת נשלטת או רציונלית כלשהי.

באבל והמוות היו מיודעים זה לזה שנים לפני מעצרו ורציחתו, גם אם לאחר הליך משפטי לכאורה מסודר. כילד בן שבע או שמונה היה עד לפוגרום באודסה בו נרצח סבו; באבל כתב על כך שנים רבות מאוחר יותר את "שובך היונים שלי", שלא נכלל באסופת **סיפורי אודסה** שלו בהוצאותיה השונות, אלא צורף אליה, אם בכלל, כמעין נספח כואב. בסיפור "גדליה" חזר באבל לרגע אל סבו: "בערבי שבתות נכמר בי הלב מתוגה סמיכה של זיכרונות. בערבים האלה היה סבי מלטף לפנים בזקנו הצהוב את כרכי אבן-עזרא". אבל המוות הפך לבן לוויתו הקבוע, כמעט לידידו, בעת שהמיר דת אחת, היהדות, בדת אחרת בעלת חוקים נוקשים לא פחות: הקומוניזם. באבל התנדב לחיל הפרשים האדום, ובתפקידו ככתב צבאי ראה וסיקר מעשי רצח והרג מכל סוג ומין. האינטלקטואל היהודי עגול המשקפיים, הפילוסוף יודע הספר והשפות, היה לעיניהם הקוראות ולעטם הכותב של פרשים קוזקים פראי אדם, אנאלפביתים ברברים ואנטישמיים, שהכירו רק את שפת הכבוד והדם. קריאת הקרב שלהם, "תהילה!!!" (слава!!!) קיפלה בתוכה הכול: נאמנות מוחלטת אך קצרת טווח לשלטון, לכל שלטון, סיפוק צרכים מיידי שהתבטא במעשי אונס ושווד תכופים, אומץ לב שגלש לעתים אל גבול הטירוף ומעבר לו, אכזריות ואטימות לא רק כלפי אויב, אמתי או מדומה – אלא גם בינם לבין עצמם. באבל הגדיר את השילוש הקדוש, לפחות היומיומי שלהם, כ"קטל-טאצ'אנקה-ידים" (טאצ'אנקה היא עגלה דו-אופנית קלה, ששמשה במלחמת האזרחים כנושאת מקלעים והייתה בכך לבסיס-אש קטלני ומהיר במיוחד). באבל תיעד כל זאת בלשונו המיוחדת, הדחושה.

סיפוריו של באבל על חיל הפרשים ואנשיו העלו עליו את חמתו של בודיוני, שיצא נגד ה"באביזם" – נשיות – של באבל, ונגד ההשחרה המכוונת של אנשי חיל הפרשים שלו (צ'ודנובסקי, 1997, עמ' 20; מאקוטינסקי, 1984, עמ' 30-31). ייתכן שהתקפתו של בודיוני על באבל ב"פראבדה" במארס 1926 הייתה תחילת הקרע בין באבל לממסד הסובייטי. אולם חלף עוד כעשור ומחצה עד שהקרע הגיע לנקודת השיא (והשפל) שלו: משפטו של באבל והוצאתו להורג.

על **חיל הפרשים** פורסמו מחקרים לא מעטים. קארדן פירשה את **חיל הפרשים** ואת התנהגותו של באבל בדמות ליוטוב בשלושה כיוונים אפשריים. הראשון הוא ניסיון להבין באופן רציונלי את האלימות הקשה שבאבל רואה אותה וסולד ממנה, ואחריותו כאמן לחיות כדי לספר (Carden, 1972, pp. 86-87), כיוון נוסף הוא ניתוח דמויות

פרשי הצבא האדום

צבאות, אנשים לובשי מדים ונושאי נשק, כל אלה לא המתינו לטלוויזיה שתופיע, וגם טרם בואה נזקקה המלחמה, כל מלחמה, לערוץ מתווך בינה לבין דורשיה, יראיה, מתעניניה. הרדיו עשה זאת בעבור עשרות מיליוני מאזינים במלחמת העולם השנייה (Rolo, 1942; Horten, 2002; Edwards, 2004). באלה שלפניה הביאה העיתונות הכתובה את המלחמה משדות הקרב אל צרכניה האזרחים, רחוקים וקרובים, כשנקודות ציון מרכזיות בתופעה זו הן מלחמות האזרחים בארצות הברית (1861-1865) וברוסיה (1917-1921). במלחמת האזרחים בארצות הברית נלוו כתבים צבאיים לכוחות הלוחמים וכך היא הגיעה מהר יחסית אל קוראי העיתונות האמריקניים (Lande, 1996: 95-122). במלחמת האזרחים ברוסיה, זו שחיסלה את בית רומנוב ואת רוסיה המלוכנית בכלל וסללה את הדרך להקמת ברית המועצות עשו המהפכנים שימוש בעיתונים שונים: בכוחם הצבאי הם כבשו ערים, ובכוח העיתונות – לבבות. כאשר היה מי מהצדדים הלוחמים בעל אינדוקטרינציה מובהקת, וראה במלחמתו עניין אידאולוגי, הייתה העיתונות הכתובה לנשק בידי (Zhdanov, 1978, p. 43). ככזו הופנתה אז לא רק משדה הקרב החוצה, אלא גם פנימה אל הלוחמים, כמכשיר יעיל לחינוך ולהמרצה שלהם, כמו גם להתוויית הכיוון הפוליטי הראוי והרצוי להם ולשולחיהם. את "יצוא" המלחמה, כמו גם את הבאתה לפני הלוחמים בשדה קרב כלשהו ובמסגרות צבאיות אחרות ביצעו כתבים צבאיים. הם נלוו לכוחות או שהו עמם פרקי זמן, חיו את חיי החיילים והפכו, בזמן אמת או בדיעבד, לצינור קשר מרכזי אליהם ומהם.

להיות כתב צבאי

יעקב ארז, מי שהיה כתריסר שנים סופרו הצבאי של מעריב, טען כי "לא תמיד ניתן לשנות את פני הדברים בדיווחים עיתונאיים, אבל בהחלט אפשר להיות לפה להרבה לוחמים עולמים" (ארז, 1990, עמ' 49). ארז הודה כאן בעובדה ידועה: הכתב הצבאי הוא לא יותר מאשר תוספת, אמנם אנושית ומעניינת, להתרחשויות המתחוללות גם בלעדיו, והשפעתו עליהן מזערית. ארז ראה בעצמו ובשכמותו שליחי החיילים אל העורף. לנדה (Lande, 2003) הציג תמונה הפוכה: הכתבים הצבאיים היו תמיד שליחי ציבור הקוראים שרוצה לדעת מהר, כאן ועכשיו על כל שמתרחש בשדות הקרב. הכתבים הצבאיים שסיפקו דרישה זו

[...] את תחילת עבודתי הספרותית אני מונה לפיכך מתחילת 1924" (באבל, 1969, עמ' 8). יוצא מכך שאת רוב הטקסטים שהרכיבו את חיל הפרשים שראה אור כספר רק באמצע 1926, סיווג באבל כעבודה לא ספרותית – ובאלימינציה, וגם לפי העיתונים בהם התפרסמו כתביו – כעבודה עיתונאית.

אני מתחקה אחר באבל הפחות ידוע: לא אמנן הסיפור הקצר ("אימא, רימה ואלה" או "שכר הסופרים הראשון שלי", המפאר כמעט כל אוסף סיפורים קצרים, לצד או הנרי ג'יי דה-מופאסאן, סופר שבאבל העריץ את כתיבתו), גם לא זה שתיעד וצבע את יהודי אודסה של תחילת המאה העשרים: חיל גדול של סוחרים, שיכורים, פושעים, זונות, עגלונים, בעלי בתים ובעלי חלומות, בראשם דמויות כמעט מיתיות: ליובקה קוזאק, פרוים גראץ', בנייה קריק, רובים טרטקוסבקי (פאלטארה ז'ידה). כאן מוצג באבל החייל שנשקו הוא עטו. לשאלה מנין לו לילד יהודי מאודסה-מאמא (שמה הרוסי אז, ואפשר עוד לשמעו גם עכשיו) האומץ לעזוב את תלמודו, את משפחתו, את חצרו ואת חייו הקודמים, ולהיות פתאום פרש אדום, אפשר להשיב במילה אחת: קומניזם. באבל לא רק קיבל עליו את עולו של זה, אלא שהיה לאחד מדובריו הרהוטים. מהיכן שאב את אוצר המילים הדרוש לכתב צבאי, ועוד במקומות וזמנים שהמילה אכזריות התנוססה מעליהם בכל חומרתה? הן לא ייתכן שאלה נמצאו לו בכתבי הקודש היהודיים או בשיעורי הצרפתית שעליהם הקפיד היטב (לפחות לפי מבחן התוצאה), או אלה של הנגינה בכינור שמהם סלד על פי עדותו? אלה שאלות רטוריות. באבל פשוט ברא לו גם את השפה הצבאית, כפי שעשה לפני כן ואחרי כן בשפות אחרות: משנדרשו לו כאלה, עמד וברא אותן, או לקח את הבסיס (רוסית, אידיש, שפת אודסה שאינה זו ואינה האחרת) ושכלל אותן וצמצם אותן עד שהביאן לכלל שלמות באבליית, כזו שאפשרה לו ורק לו לומר כל מה שרצה לומר בהן. טרילינג, שהקדים מבוא לתרגומו של מוריסון לחיל הפרשים מרוסית לאנגלית, הגדיר את כתיבתו של באבל כרבת תעוזה – boldness – ודיווח על קריאת הספר כמעט בזמן אמת – בשנת 1929 (Trilling, 1961, p. 9).

מלחמה ותקשורת, מלחמה ועיתונאות

מלחמה ותקשורת יפות זו לזו, וייתכן שאפשר לנסח זאת באופן חריף יותר: המלחמה והתקשורת אוהבות זו את זו, וכמעט אי אפשר להן האחת ללא רעותה. ידועה אמרתו של ויליאם רנדולף הרסט (1863-1051) לכתבו הצבאי שדיווח למערכת אחד מעיתוניו על שקט ששרר בחזית שאותה סיקר (ההתקוממות בקובה נגד הכיבוש הספרדי בסוף המאה התשע-עשרה, כאשר העיתונות הכתובה הייתה 'התקשורת'). הרסט, שלא אהב שקט, טלגרף לכתבו אליו התלווה צייר: "אנא, הישאר [...] אתה תשלח את הציורים, ואילו אני אספק את המלחמה" (Shudson, 1978, pp. 61-63). מעבר לאנקדוטה זו, שלא ברור אם שורשיה היסטוריים או פולקלוריסטיים, התקיים ומתקיים קשר סימביוטי בין שתי התופעות האנושיות החשובות הללו: המלחמה, שימיה כימי האדם, או לפחות כימי האדם המאורגן בקבוצות, ואפילו ראשוניות, ותקשורת המונים, תופעה מאוחרת יחסית, אך חובקת כל ומשפיעה ומושפעת במצבים קיצוניים, שהמלחמה, כל מלחמה, היא ביטוי פרדיגמטי שלהם. במלחמות העידן החדש, שאת תחילתן אפשר לראות במלחמת וייטנאם, המדיום המרכזי שהביא ומביא את שדה הקרב על עלילותיו ומוראותיו אל צרכני התקשורת הוא הטלוויזיה. אלא שמדינות, ארגונים,

למחרת, ב־14 באוגוסט, פרסם באבל בעיתון החיל מאמר קשה שכותרתו "אבירי התרבות", ובו קרא ללוחמים האדומים לרדוף את הפולנים ולחסל אותם עד אחד (כלומר: הכותרת היא צינית). באבל עשה זאת לאחר שגילה בעיירה הספק רוסית אוקראינית ספק יהודית, ברסטצ'קו (Berestechko), רוקח יהודי שעונה למוות בידי הפולנים. באבל הדגיש את יהדותו של הקורבן, וקרא לנקמה. טקסט זה מעורר שתי תהיות: האחת, בחיל הפרשים מופיע סיפור בשם "ברסטצ'קו" (עמ' 106-108), ובו אין זכר לפרשייה זו. השנייה, מרבית ההתייחסויות ל"אחרים" מכל סוג, לרבות האויבים הפולנים, היא אמפטית או לפחות נייטרלית, בניגוד מוחלט ליחסו אליהם בעיתון, כלומר בזמן אמת. "ברסטצ'קו" פורסם ב־1924 ב"קראסנאיה נוב" (חוברת 3, אפריל־מאי 1924), והזמן שחלף בין האירוע לפרסום אפשר לבאבל או כפה עליו את "כיבוס הטקסט המקורי".

ב־11 בספטמבר 1920 נדפס ב"הפרש האדום" מכתב של באבל לא עורך העיתון. עיקריו: "אנו מנותקים מכל תרבות [...] אפילו עיתון לא מגיע אלינו, גם לא זה שלך / שלנו". כזכור, בעבור באבל זה עניין קריטי: באין לו עיתון, אין לו מה לקרוא באוזני הקוזאקים "שלו", ומעמדו האישי, גם בעיני עצמו, עלול להיפגע. "שלח אלי מהר את העיתון שלנו [הפרש האדום]", וגם עיתונים אחרים. באבל הבחין בין עיתונו לבין היתר: גם הם סובייטיים, אדומים, רצויים, אבל משניים ל"הפרש האדום". במכתבו לעורך הזכיר באבל את תוארו המלא שבו חתם גם על שניים מארבעת מאמריו: "הכתב הצבאי של דיוויזית הפרשים ה־6, ק' [קיריל] ליוטוב".

נראה שהקשר בין באבל לעיתונו חודש מהר: ב־17 בספטמבר הוא פרסם מאמר שכותרתו "את הרוצחים יש לחסל", ובו פירט אירועי פוגרום שביצעו חיילים פולנים ביהודי העיר [עיריה] קומארוב: "למעלה משלושים הרוגים, כשישים פצועים, כמאתיים נשים נאנסו, רבות מהן עד מוות" (Babel, 1995, p. 106). באבל איבד כאן את סגנונו המבריק, הדחוס, ולאחר שסיים למנות את פשעי הפולנים הוא פנה לבקשת נקמה פשוטה, ראשונית, כמעט פרימיטיבית: "חיילים אדומים, חסלו את הכלבים [...] הכו אותם אל תוך קבריהם המסריחים" (שם, עמ' 107). כאן ניצח באבל היהודי את באבל האמן, ורק עניין אחד נותר לא פתור או לפחות משונה: האם הקוזקים האדומים הם הכתובת הנכונה לפנות אליה, למען יעשה צדק ליהודים? ייתכן שבאבל כתב כך, משום שזה היה הבון־טון של הזמן והמקום: מלחמת בני אור בבני חושך, והמלחמה היא נתפסה ככזו, כחייבת למצות את הדין עם האחר, הדמוני. הסבר אחר או משלים הוא שבאבל הקומוניסט ניצח את באבל היהודי, והוא באמת האמין שהקוזקים שלו ינקמו את נקמת היהודים שלו לא בשם דת או גזע, אלא בשם שותפות מעמדית ורעיונית (שלמותר לציין, מעולם לא הייתה קיימת). ואולי ראה באבל ברוסים את התגלמות הכוח, ההפך מחולשתו היהודית; להפוך ל"רוסי" הייתה בשבילו הזדמנות יחידה במינה לנקום באויבי ישראל בכוח הרוע. על פי יומנו של באבל, הוא ואנשיו היו בעיר וחזו בוועה מקרוב כבר ב־28 באוגוסט 1920, כאשר חלק מקורבנות הפוגרום עוד גססו ברחובותיה. אך הניתוק ממערכת העיתון גרם לדחיית פרסום המאמר. עד לשלב האחרון של המאמר, הדרישה לנקמה, זהו הטקסט היחיד של באבל הכתוב וערוך כדיווח על אירוע צבאי: תאריך, שם מקום, הכוחות שהשתתפו, פרטי האירוע. זהו, כאמור, הטקסט היחיד שבו איבד באבל את החיוניות שליוותה את כל פרסומיו האחרים מימי חיל

נתפסו כגיבורים בעיני שולחיהם, הציבור האמריקני. כתבים צבאיים רבים איבדו את חייהם במהלך שליחות זו (Lande, 2003, p. xiii), מה שתרם ודאי להאדרתם כפרטים, ולהאדרתו של המקצוע העיתונאי צבאי הזה בכלל. לנדה ציין רשימה שלמה של מכשולים ומעקשים שעמדו תדיר לפני כל כתב צבאי בכל חזית: מצנזורה, דרך לחץ פוליטי וצבאי על הכותב, בעיות טכניות שאותן אפשר לראות כאובייקטיביות או לפחות לא ככאלה שנגרמו בכוננת מכוון, ועד להרחקתו של הכתב משדה הקרב בידי מפקדים מצבא מדינתו. חלק מאלה או כולם, טען, אירעו בשעה שהכתב הצבאי סיכן את חייו (שם, עמ' xi). ובכל זאת, בכל מלחמותיה של ארצות הברית, הפנימיות והחיצוניות כאחת, דיווחו כתבים צבאיים מהשטח.

צ'רלס רולו (Rolo), שעסק ברדיו ובתפקידיו במהלך מלחמת העולם השנייה ופרסם את ספרו הידוע *Radio Goes to War* עוד במהלכה (1942), ראה ברדיו, המדיום המוביל של המלחמה הטרומ־טלוויזיונית האחרונה, לא רק מתווך בין המלחמה לבין המאזינים (האזרחים, להבדיל מחיילים לוחמים). הרדיו הוא נשק בידי מפעיליו. וכך הרדיו האמריקני, ואפילו ה־BBC, ארגון שידור באחת הדמוקרטיות החשובות בעולם, בריטניה, היו לכלי לחימה או לפחות לוחמה. ואם כך במערכות דמוקרטיות, קל וחומר כשמדובר במדינות טוטליטריות. אין תמה בכך שרולו הציג את הרדיו הסובייטי, הגרמני, האיטלקי ככלי נשק בידי מדינות אלה ומשטריהן הקשים. קביעתו של אנדרי ז'דאנוב, פעיל מרכזי בגיוס בכפייה של אנשי תרבות ותקשורת במפלגה הקומוניסטית הסובייטית בשנות השלושים והארבעים של המאה הקודמת, כי "כל עיתון הוא פוליטי; כל עיתון הוא כלי נשק" (ובהשאלה גם כל מדיום אחר) (Zhdanov, 1978), לא יצרה מצב חדש, רק מסגרה את הקיים. כאמור, הפעילו מהפכני אוקטובר 1917 ברוסיה עיתונים כחלק מארסנל הנשק הלא גדול שהיה ברשותם, או כתוספת משמעותית לו. אחד הצבעוניים והמעניינים שבהם היה "הפרש האדום" של חיל הפרשים הראשון. בין עיתונאי "הפרש האדום" והטקסטים הפוליטיים והצבאיים שלהם היה לבאבל מקום מיוחד. יהדותו, שלמרות השם שאימץ לעצמו מן הנמנע היה להסתירה, נושאי כתיבתו, נקודות המבט שבחר לו ולכתביו, עולם הדימויים שלו, השניות שלו – כבר לא שם (אצל אודסה ויהודיה), עוד לא כאן (פרש אדום של ממש), ומעל כל אלה שפתו, זו שלא הייתה כמותה לפניו ולא אחריו, הקנו לו שם ומעמד, עד ש"הפרש האדום" ובאבל, בזהותו כליטוב, היו כמעט לישות אחת. אוניס טענה כי אף על פי שבאבל פרסם בחתימתו רק חמישה טקסטים ב"הפרש האדום", הוא כתב גם אחרים שפורסמו בשמות שונים, ונוכחותו בעיתון הייתה משמעותית (Avins, 1995, p. 101).

באבל וכתביו מן החזית

כאמור, באבל פרסם במהלך המלחמה ב"הפרש האדום" רק ארבעה מאמרים ומכתב אחד, שנפרשו רק על פני חמישה שבועות: מ־13 באוגוסט 1920 עד 18 בספטמבר 1920. ב־13 באוגוסט נדפס מאמרו "אנחנו צריכים עוד טרונובים" (במובן של "הבו לנו עוד טרונובים"; קונסטנטין טרונוב היה מפקד גדוד 34 של הפרשים, שנפל בקרב). כחמש שנים לאחר מכן שינה באבל את שמו של הקצין ההרוג לפאוול או פאשקה, הותיר על מכונו את שם המשפחה, ויצר את הסיפור "מפקד האסקדרון טרונוב" (פורסם ב"קראסנאיה נוב", חוברת 2, פברואר 1925).

משום שלא היה כזה. הוא גם לא סיפק פרשנות מלומדת או הביע דעות צבאיות. באבל צייר את המציאות. הוא לא צילם אותה, משום שהצילום לא רק מנציח את הרגע או האירוע אלא בעיקר מקפיא אותם, ובאבל לא רצה להקפיא, אלא להיכנס עם קוראיו אל האירוע, או ההווה שהוא מספר עליה, ולצאת עמם משם אל האירוע המסופר הבא. באבל המחזאי לעתיד לבוא השתקף בבאבל הכתב הצבאי: כל טקסט הוא תמונה ממחזה. בלשון חקר התקשורת, ענף אקדמי שנבט ולבלב רק כשני עשורים אחרי תקופתו העיתונאית של באבל, ייתכן שבאבל היה נארוז'ורנליסט, עיתונאי המחויב בראש ובראשונה לאמת הסובייקטיבית שלו, ומהראשונים שבהם. זוהי השתמעות מפתיעה מעט: הנארוז'ורנליזם אינו יכול לפרוח במשטרים נוקשים, והוא אחד מסימניו של משטר ביזורי ורך. אולם שפתו של באבל ואישיותו הולידו בהכרח מבנים סגנוניים שכמוהם פגשו קוראים מערביים בעיתונות שלהם רק כארבעים שנה אחרי חיל הפרשים, בשעה שכותבו כבר היה שוכן עפר כעשרים שנה, כאמור, גם עקב התנהגותו העיתונאית הלא תקינה ולא די פטריוטית, במונחים סובייטיים.

באבל וסיפורי חיל הפרשים

כשהגיע באבל אל חבריו החדשים, הקוזקים של חיל הפרשים האדום, הוא נדחה משם. המלומד היהודי הצעיר והרך היה כפצע בגאותם של הלוחמים שמפגשיהם הקודמים עם יהודים נשאו אופי אחר: דם, אונס, ביזה. באבל נאלץ לעבור מבחן גבריות, מעין טקס חניכה: להרוג בידי וברגליו אווה ששוטט באחת החצרות. רק משעשה זאת קיבלוהו הקוזקים אליהם, וקבלה זו אושרה סופית משגילו את אמנותו הפלאית, בעיניהם לפחות: יכולת הקריאה והכתיבה שלו. באבל קרא להם לא רק את המכתבים שקיבלו מה"סטאניצות" שלהם (סטאניצה היא כפר של קוזקים), אלא גם את הטקסטים הפוליטיים שהתפרסמו בעיתונים הסובייטיים שהגיעו אל החזית, ובראשם "פראבדה", ובהם מאמריו של ולדימיר איליץ' לנין שהניעו את גלגלי הצבא האדום גם בימים של רעב, חולשה ומפלות. שלא מדעת שימש להם באבל מנהיג דעה. אחד מהם, הניזון מהמדיה כצעד ראשון בתהליך תקשורתני דו שלבי, ומעבד את תכניהם באופן שיתאימו למונהגיו (כ"ץ, 1956). אלא שבאבל הלך צעד נוסף, בהיותו לעתים בעל שני כובעים: גם הכותב (המקור), גם מנהיג הדעה והמפרש. באבל תיאר את רגע קבלתו אל שורות הקוזקים לאחר טקס החניכה: הוא קרא להם את דברי לנין מ"פראבדה", והדברים רעים: "יש אצלנו מחסור בכול". באבל העיד על עצמו כי קרא את הטקסט "בקול רם, כחרש עליוני-ניצחון", ותגובת הקוזקים כמו אינה מתאימה למה שזה עתה שמעו: "האמת מדגדגת בכל נחיר, אבל איך מוצאים אותה בגל האשפה? ואילו הוא מנקר בה מייד, כתרנגולת בגרגר" ("האווו הראשון שלי", עמ' 70-72). מאוחר יותר עשה באבל שנים מספר בפריס, מהלך שהיה מקובל בין אינטלקטואלים דוברי רוסית, וכתב משם לסופר מקסים גורקי, ידיד ופטרונו: "כבר שלוש שנים אני חי בין אינטליגנטים. התחלתי להשתעמם שעמום ארסי. רק בחברת יצורי פרא אני קם לתחייה. הרי לך טיפוש" (מכתב 29.2.1928, בתוך: צ'ודנובסקי, 1997, עמ' 20).

אולם גם שהות בין הלוחמים, ארוכה וחוויתית ככל שתהיה, לא יכלה ללמד את באבל את שפת עיתונאי הצבא. שפתם של הקוזאקים "שלו" הייתה גסה, המונית, מתגלגלת, מחוספסת, ויחד עם זאת מרובת משלבים. המאפיין האחרון, ריבוי המשלבים, הורתו לא הייתה בהשכלת

כרוזה סובייטית לגיוס פרשים לצבא האדום

הפרשים שלו, אלה שבזמן אמת ואלה המאוחרים והמלוטשים יותר. מאמרו האחרון של באבל כליוטוב ב"הפרש האדום" התפרסם ב-18 בספטמבר 1920, שלושה ימים לאחר שיומנו של באבל הגיע אל סופו (15.9.1920), מבלי שהכותב רמז קודם לכך שהוא עומד לחדול מכתבתו. כותרת המאמר היא "יומה" (באבל, 1984, עמ' 90-91; Babel, 1995, 107-108), והוא הוקדש לאחיות הרחמניות של חיל הפרשים הראשון, ובהרחבה לכל חילות הצבא האדום. כאן חזר באבל אל סגנונו הרגיל, והציף את האחות (שלא נקב בשמה, אולי כדי להכליל את דמותה גם על נשים אחרות) בסימפטיה מלטפת: "תחת מטר יריות [...] בקור רוח שיש בו מן הבוז [...] האחות חובשת את הפצועים, חולצת אותם על גבה משדה הקרב" (שם, עמ' 91). באבל, שאולי ידע כבר שזה מאמרו האחרון, נזף בחבריו לשורות הצבא: "איש לא יעזור [לאחות], איש לא יציע מצע קש ללילה" (שם), וקרא לחבריו למעט בניבול פיהם ליד האחות, ולהבין שיש הבדל בין האחיות בצבא, לבין "פיות מזדנבות המטילות קלון על צבאנו" – כך התייחס לתופעת הזונות המסותרות לאחר הצבא. באבל ידע ודאי שפנייה כזו אל "אחיו" הקוזאקים היא ברכה לבטלה, אך חוש הצדק שלו, והאנושיות שהייתה אחד מקווי ההיכר שלו, דחפו אותו לפנייה זו. זהו אותו האידאליזם שראינו בשם העט "קיריל ליוטוב": אולי המהפכה ומלחמת האזרחים הייתה ההזדמנות "לתרבת" את חיית הפרא ולתעל את עוצמתה שלא תשוער אל האפיק הדרוש, האנושי, שבאמת יביא לחברה טובה יותר? הוא, באבל, הרי יכול לתת יד לתהליך החיוני הזה בכוח כישרונו כסופר? להפוך את הרוח לכוח? תפיסה זו מחזקת את פרשנותה הראשונה של קארדן לחיל הפרשים: "לחיות כדי לספר" (Carden, 1972, pp. 86-87).

באבל לא הצטייר ב"דיווחיו" מהחזיתות השונות כרפורטר,

מדוברים (שחלקם היו, כאמור, אנאלפביתים של ממש), ולא במעורבות פוליטית או חברתית עמוקה, אלא בחזרה על מה ששמעו בהרצאות עידוד, שם "מכובס" לתרבות ואפילו אילוף מפיותיהם של קומיסרים ופוליטרוקים אדומים. כך למשל הרבה לצטט מפי אחיו לנשק את הביטוי "לתועלת הכלל והציבור", שאינו לקוח משפת היום-יום שלהם, המתאפיינת יותר בביטויים כמו "את החרא של אלוהים לא תנקה לעולם" ("מלח", עמ' 109).

באבל תיאר מלחמה. מסלולה העיקרי היה מלחמת המהפכנים האדומים במלוכנים הלבנים, אלא שבגורלו של באבל נפל מסלול משני של המלחמה המרכזית: הצבא הפולני ניסה לנצל את אי היציבות ברוסיה, וחילותיו פלשו לתחומה. הקוזקים, שחלק מאמונותיהם דווקא יכלו לחפוף את אלה של הפולנים – רגשות דתיים עזים (אם כי קתוליים אצל הפולנים ופרבוסלאביים אצל הקוזאקים), ריבוי דעות קדומות ואמונות טפלות, אנטישמיות שבדיבור ובמעשה, יצאו בשליחותה של ברית המועצות שטרם קמה, לבלום אותם. במלחמה זו, כמו באחרות, בוצעו מהלכים צבאיים, ובאבל ברא לו כאמור שפה לספרם לקוראיו. אולם, כפי שיובהר מיד, המעשה הצבאי לכשעצמו היה מפתח בידו של באבל ובו פתח לפני קוראיו הווייה רחבה יותר. "בחציית הזברוץ" לא עסק באבל בענייני חציית מכשול מים, בעיה אסטרטגית ואתגר מקצועי לא רק לכותבים כי אם גם למדווחים עליה. באבל הכתיר את הסיפור בשם "חציית הזברוץ", אך סיפר בו מה שקרה אחר כך: מפגש מצמרר עם גוויתו של יהודי זקן, שהפולנים שחטוהו טרם נסיגתם לעיני בתו ההרה. כבר שם מתגלה אחד מקווי האפיון של הכתיבה הצבאית, זו שאמורה הייתה להיות צבאית, המאפיינת את באבל: יחס של רחמים, אהדה ואפילו אהבה אל המנוצחים והמוכים השונים. אולי נוח לבאבל עם זווית ראייה כזו, ודאי כאן, "בחציית הזברוץ", משום שהאויב האמתי, הפולנים, הובסו ונמלטו, ונתרו רק קורבנותיהם היהודים, שזהו תפקידם הכמעט מתבקש: באלה שהניחו הפולנים יטפלו הקוזקים, ואם יש ליהודי מצוק אלה שעה של חסד, היא רק בעטו של באבל: גם הוא יהודי שנקלע למלחמה שאולי היא לא לו, אך בניגוד להם, הוא יכול היה לבחור, ובחר להשתתף בה. טקסט זה פורסם בזמן אמת, 1920, ולכן ביטויי האהדה שבו כלפי היהודים רק נרמזים. בטקסט אחר שלו, "פאן אפולק" שפורסם לראשונה ב-7 בדצמבר 1923, לאחר מלחמת האזרחים, ב"קראסנאיה נוב", הוא כתב מפורשות על "היהודים העשוקים שלי", מושג שבו לא יכול היה להשתמש בעת שפרסם את כתביו בעיתון החיל, שאנשיו היו שותפים (עם הפולנים והאוכלוסייה המקומית) בעשייתם. ב"גדליה", שפורסם כבר אחרי המלחמה ("קראסנאיה נוב", חוברת 4, יוני-יולי 1924) שם באבל בפיו של רוכל זעיר, יהודי ישיש ושמו גדליה, את משוואת חייו של באבל עצמו: "המהפכה – נאמר לה 'כן', אך האומנם נאמר 'לא' לשבת?". עם זאת, מופיעים בכתביו מן החזית גם כינויי הגנאי המקובלים ליהודים – בראשם 'ז'ידים', יהודונים, יותר מפעם אחת, ולעתים בצמוד לכינויים קשים נוספים כ'בוגדים' ("המכתב", עמ' 52, פורסם לראשונה ב"איווסטיה" של אודסה, ב-1.2.1923), אך לעולם אין אלה ציטוטים ישירים מפיו או מעטו של באבל.

באבל ויחסו לאחרים ולאחרות

קו מרכזי מאוד בכתיבה הבאבלית הוא מתן מקום רחב, משולב באהדה רבה, להרבה אחרים, במיכאות ובלעדניה. ההסבר לכך כמעט מתבקש: כאמור באבל עצמו היה אחר. יהודי בין אנטישמים או לפחות גויים ואיש עיר וספר בין כפריים בורים. אפשר גם להוסיף לכאן את היותו רציונליסט, עד כמה שכותב עתיר דמיון כמוהו יכול להיות כזה, בקרב המון שטוף דעות קדומות ואמונות טפלות. אך בכל אלה, חשובים ככל שיהיו, עדיין אין הסבר מספק לאמפטיה השופעת מבאבל לכל מי שהוא אחר (כלומר שאינו פרש-קוזאק שטוף דם, הורמונים ותאוות כיבוש): יהודים (כאמור, אפילו "היהודים העשוקים שלי"); נשים ("יומה",

הדוברים (שחלקם היו, כאמור, אנאלפביתים של ממש), ולא במעורבות פוליטית או חברתית עמוקה, אלא בחזרה על מה ששמעו בהרצאות עידוד, שם "מכובס" לתרבות ואפילו אילוף מפיותיהם של קומיסרים ופוליטרוקים אדומים. כך למשל הרבה לצטט מפי אחיו לנשק את הביטוי "לתועלת הכלל והציבור", שאינו לקוח משפת היום-יום שלהם, המתאפיינת יותר בביטויים כמו "את החרא של אלוהים לא תנקה לעולם" ("מלח", עמ' 109).

באבל תיאר מלחמה. מסלולה העיקרי היה מלחמת המהפכנים האדומים במלוכנים הלבנים, אלא שבגורלו של באבל נפל מסלול משני של המלחמה המרכזית: הצבא הפולני ניסה לנצל את אי היציבות ברוסיה, וחילותיו פלשו לתחומה. הקוזקים, שחלק מאמונותיהם דווקא יכלו לחפוף את אלה של הפולנים – רגשות דתיים עזים (אם כי קתוליים אצל הפולנים ופרבוסלאביים אצל הקוזאקים), ריבוי דעות קדומות ואמונות טפלות, אנטישמיות שבדיבור ובמעשה, יצאו בשליחותה של ברית המועצות שטרם קמה, לבלום אותם. במלחמה זו, כמו באחרות, בוצעו מהלכים צבאיים, ובאבל ברא לו כאמור שפה לספרם לקוראיו. אולם, כפי שיובהר מיד, המעשה הצבאי לכשעצמו היה מפתח בידו של באבל ובו פתח לפני קוראיו הווייה רחבה יותר. "בחציית הזברוץ" לא עסק באבל בענייני חציית מכשול מים, בעיה אסטרטגית ואתגר מקצועי לא רק לכותבים כי אם גם למדווחים עליה. באבל הכתיר את הסיפור בשם "חציית הזברוץ", אך סיפר בו מה שקרה אחר כך: מפגש מצמרר עם גוויתו של יהודי זקן, שהפולנים שחטוהו טרם נסיגתם לעיני בתו ההרה. כבר שם מתגלה אחד מקווי האפיון של הכתיבה הצבאית, זו שאמורה הייתה להיות צבאית, המאפיינת את באבל: יחס של רחמים, אהדה ואפילו אהבה אל המנוצחים והמוכים השונים. אולי נוח לבאבל עם זווית ראייה כזו, ודאי כאן, "בחציית הזברוץ", משום שהאויב האמתי, הפולנים, הובסו ונמלטו, ונתרו רק קורבנותיהם היהודים, שזהו תפקידם הכמעט מתבקש: באלה שהניחו הפולנים יטפלו הקוזקים, ואם יש ליהודי מצוק אלה שעה של חסד, היא רק בעטו של באבל: גם הוא יהודי שנקלע למלחמה שאולי היא לא לו, אך בניגוד להם, הוא יכול היה לבחור, ובחר להשתתף בה. טקסט זה פורסם בזמן אמת, 1920, ולכן ביטויי האהדה שבו כלפי היהודים רק נרמזים. בטקסט אחר שלו, "פאן אפולק" שפורסם לראשונה ב-7 בדצמבר 1923, לאחר מלחמת האזרחים, ב"קראסנאיה נוב", הוא כתב מפורשות על "היהודים העשוקים שלי", מושג שבו לא יכול היה להשתמש בעת שפרסם את כתביו בעיתון החיל, שאנשיו היו שותפים (עם הפולנים והאוכלוסייה המקומית) בעשייתם. ב"גדליה", שפורסם כבר אחרי המלחמה ("קראסנאיה נוב", חוברת 4, יוני-יולי 1924) שם באבל בפיו של רוכל זעיר, יהודי ישיש ושמו גדליה, את משוואת חייו של באבל עצמו: "המהפכה – נאמר לה 'כן', אך האומנם נאמר 'לא' לשבת?". עם זאת, מופיעים בכתביו מן החזית גם כינויי הגנאי המקובלים ליהודים – בראשם 'ז'ידים', יהודונים, יותר מפעם אחת, ולעתים בצמוד לכינויים קשים נוספים כ'בוגדים' ("המכתב", עמ' 52, פורסם לראשונה ב"איווסטיה" של אודסה, ב-1.2.1923), אך לעולם אין אלה ציטוטים ישירים מפיו או מעטו של באבל.

באבל לא הציג עצמו כעיתונאי, אך פעמים מספר הוא ציין את רכבת התעמולה או קרון התעמולה ברכבת שנלוותה לחיל הפרשים האדום בכל דרכיו כעיר המקלט שלו: "שם, בתחנה, ברכבת התעמולה של חיל הפרשים הראשון, חיכו לי [...] ברק הכשפים של תחנת השידור,

ולכן אפשר כנראה לבטאו רק באידיש, שפת הקונוטציות האינסופיות).
באבל אינו בז לחלשים, המפריעים לצבא במהלך המלחמה, ומוצא תמיד מילה טובה לומר עליהם. התחושה העולה בקריאה היא של מעין דיאלוג איתם. באבל לא רק נוגע בהם או בחלקם במילים, אלא בא ומתייבב ביניהם, מחבק אותם, בוכה אתם. היוצאים היחידים מכלל זה – מחוץ לשני המאמרים הקוראים לנקמה בפולנים – הם חיילי הצבא הלבן (צבא הצאר). בהם עושה באבל שמות מילוליות, אבל גם אז לא בציטוט ישיר מפיו: "הגנרל הלבן ששולף כנגדנו את חרבו הממורטת מעל גבם של אלפי סוסיו [...] איש-העמל יש לו משאת-נפש לשסף את גרונו" ("מלח", עמ' 111). באבל מניח לחייל רגיל לשאת משפט זה, שרוחה של התעמולה הבולשוויקית מבצבצת בו מכל אות ותו.

באבל ויחסו לדת

בעת ששירת בחיל הפרשים האדום כבר היה באבל קומוניסט נאמן. בחברה אידאליסטית קיצונית ומגויסת לדת הקומוניזם, בתנאי מלחמה, יותר מסביר שמי שלא יכול היה להציג כרטיס ביקור של קומוניסט נטו, לא היה מתקבל לשרת ביחידת קו ראשון, וקל וחומר לא היה מתאפשר לו לכתוב ולפרסם בעיתון החיל, כלי ביטוי שהיה הרבה מעבר לרק כלי ביטוי: כלי לסוציאליזציה ולחינוך המונים, כלי להתוויית מטרה ודרך, כלי לניהוג ושלטיה.

באבל הפר את אחד מכללי היסוד של הקומוניזם, 'הדת – אופיום להמונים', בכך שהציג בכתביו אנשי דת ומוסדות דת באור חיובי. חלקית מוסברת סטייה זו בתפיסת האחר והאחרות הכללית שלו. זה יכול להיות טיעון סביר בכל האמור ביהודים, אך חזק פחות באשר לכנסיות ואנשי דת נוצריים. באבל החרטום בסימפטיה מרוחקת את הכנסייה הקתולית בנובוגראד. הוא טען כלפי הכומר ועוזרו, אך לא נגד הממסד הכנסייתי, ודאי לא נגד הדת בכללה. מהרקינים שבהם התכבד שם, "נדף ריחם של פסלוני הצלוב [...] וחרון אפו הבשום של הוותיקן" ("כנסייה קתולית בנובוגראד", עמ' 47). זו האמירה הקשה ביותר של באבל באשר לכנסייה, והיא רכה ומלטפת ביחס למי שהיו מאויבי המהפכה. בטקסט אחר שעניינו הכנסייה ואנשיה, "אצל ואלנט הקדוש", סיפר באבל כי הכומר המקומי היה כומר טוב: "ארבעים וחמש שנה היה מתעסק עם האלוהים והיה כומר טוב [...] בני המקום (הנוצרים) אומרים: היהודים אהבו אותו" ("אצל ואלנט הקדוש", עמ' 122). באבל תיאר טקס דתי בכנסייה של ואלנט הקדוש באותה עוצמה שוקקת של תיאור חיל הפרשים נערך להסתערות, או תוונה יהודית באודסה. אפשר לטעון כי החיבור שעשה באבל בין הדתות ("היהודים אהבו אותו") תאם את התפיסה הבולשוויקית שכל הדתות שוות וכולן מזיקות לאוהזים בהן. אך כאן שוב מופיע הברק הבאבלי, ומבצע מה שבלשון ימינו היה מכונה אולי בשם spin: באבל מתייחס לדת, למנהגיה, לאנשיה, למאמינים סתם, כאל "הקהל הקדוש הזה". גם אם אין אמירה מפורשת כזו, זו האווירה בדבריו. בספרים היותר יהודיים מתוך חיל הפרשים, "גדליה", "הרבי", "בן הרבי", מיקם באבל את היהודים הדתיים, כלומר אלה שדתם קודמת למעמדם ובמובן רחב קובעת אותו, בצד החיובי של כל תמונה שהוא יוצר. כאן מהדהדים שוב דבריו של באבל מהאוטוביוגרפיה שלו: "בתוקף רצונו של אבא למדתי עד שנת הט"ז לחיי עברית, תנ"ך, גמרא" (באבל 1984, עמ' 7). כאשר פגש באבל החדש, האתיאיסט המשכיל, איש חיל הפרשים האדום, את היהודים "שלו" כהגדרתו, היהדות והשפה – אידיש, אולי

בתרגומו של אברהם שלונסקי משנת 1963, רשימה שנתפרסמה בעצם ימי הקרבות, 18.9.1920, ב"הפרש האדום", המעלה על נס את מעשי האחיות הרחמניות בצבא האדום, ומזהירה את חילי צבא זה מניצולן, בעיקר המיני, אף שהדברים רק נרמזים ואינם מנוסחים במפורש). בכל האמור בנשים בחזית, מכוחות עזר ללוחמים ועד נשים אזרחיות שגורלן המר להן, ונפלו בידי הפרשים האדומים, נקט באבל קו של השתתפות: הן מרככות בעבורו את אירועי המלחמה, שבאבל אינו מסתיר את קשייו לשאתם. כאן מבצבץ באבל הסופר מתוך באבל העיתונאי. "שכר הסופרים הראשון שלי", סיפורו הקנוני על יחסו עם זונה נשגבת בטביליסי, גרוזיה (בלשונו של באבל: טיפליס, שמה הקודם של העיר) משתקף כמעט בכל מה שבאבל כותב על נשים בחזית, כשראשונה בהן היא "סאשה [אלכסנדרה] נקבת האסקדרונים", שאותה תיאר בשילוב של גרוטסקיות וסימפטיה: "היא עמדה לצאת לדרך [...] שדיה המפלצתיים ניטלטלו אל מאחורי גבה" ("צ'סניקי", עמ' 155), אבל גם "סאשה נישגשה אל העגלה [...] 'פאוליק', אמרה, 'ישו שלי, משיחי' – ונשכבה על המת במצודד" ("אלמנה", עמ' 143). גם דמות זו, של סאשה, כמו נלקחה דווקא מסיפורי אודסה, והיא דומה יותר לבאסקה, בתו של פרוים גראץ' מאשר ללוחמת הצבא האדום. על פי טענתו של מ"י מאקוטנסקי, הייתה דמותה של סאשה אחת הסיבות שהתניעו את רדיפתו של בודיוני אחרי באבל. בודיוני טען כי מעולם לא שירתה חיילת כזו בפקודו (מאקוטנסקי, 1984, 31-32). כלומר, באבל אינו כתב אמין אלא שקרן ומאחז עיניים, ואם דמות כה פרדיגמטית בכתבתו נבדחה ממוחו, אין היא יחידה כזו, ובאבל מוציא את דיבת אנשיו רעה בפומבי. בודיוני השתמש כאמור בהתקפתו על באבל במילת הגנאי הרוסית "באביזם", נשיות, כאן אפילו כמשחק מילים על שם משפחתו של הכותב. בודיוני טען גם כי מעולם לא שירת שום באבל בחיל הפרשים שלו, וכאן ייתכן שצדק מבחינתו. כזכור, השתמש באבל בשם "ליוטוב" בעת שירותו בחיל. מכל מקום, הפעם היחידה בחיל הפרשים שבאבל מטיח דברים קשים באנשי החיל, היא דווקא במכתבו של אחד מהם, סידורוב. זוהי דמות המופיעה בקובץ פעם אחת בלבד ("שמש של איטליה", עמ' 63-66). סידורוב הוא outsider מושך בעט, ממש כבאבל עצמו – ולכן אולי בן דמותו, או "אני" שני שלו. ואלה דבריו: "חיל הפרשים [...] אספסוף של קלגסים, שריח דם טרי ואפר בני אדם עולה מהם" (שם, עמ' 64). אבל, כאמור, ביטוי זה אינו מייצג את רוחם הכללית של כתבי באבל מן החזית.

כתיבתו של באבל בחיל הפרשים מיטיבה גם עם אחרים נוספים: כפריים שהמלחמה הגיעה לפתע לגבולם ויומם חשך עליהם; זקנים, נכים ופצועים, וגם אנשים שדעתם שנטרפה עליהם, אולי כתוצאה מהמלחמה (באבל אינו מפרט זאת, למשל ב"אלה תולדות חיי של פאוליצ'נקו, מאטווי רודיוניץ'", עמ' 95-96), ועוד יותר מכך ב"סאשה כריסטוס", נער רועים חולה עגבת שנפשותיהם נקשרו זו בזו; עמ' 87-91) – כולם זוכים באיזה ליתוף מילולי באבלי. אפילו האויב הפולני נצבע אצלו לעתים בצבעים אנושיים ("קונקין", עמ' 103-105), אם כי במאמריו ב"הפרש האדום" קרא באבל, כזכור, לעשות שפטים בפולנים, בעיקר על רקע פגיעתם ביהודי העיריות שבאזורי הלחימה.

יש כאן התנגשות בין תפקידו הרשמי של באבל, כתב צבאי סובייטי, שעטו הוא כאמור מכלי נשקה של המהפכה ושל הצבא המתגבש של המדינה הצעירה, לבין באבל הסופר הרגיש, ה"מענטש" (ביטוי אידי ל"אדם" או ל"בן-אנוש", שהקונוטציה שלו חזקה מהדנוטציה שלו,

(שם, שם), ו"נאלצתי ללכת משם [...] עברתי אל האסקדרון השישי" (שם, עמ' 167). בטקסט אחר שפורסם ב־1926, בצירוף הערה שנכתב ב־1920, כלומר בעת הקרבות, הודה באבל שהוא "מולוקאן" (חבר בכת דתית שהתנגדה לכל שפיכות דמים). הוא סיים את הטקסט שכתרתו "אחרי הקרב", ואפשר לראות בו מעין סיכום לא רק של התרחשות צבאית אחת, אלא של המכלול, במשפט: "הוספתי ללכת, מפיל תחנוני לפני הגורל שיעניק לי את היכולת שאין פשוטה ממנה – היכולת להרוג אדם" ("אחרי הקרב", עמ' 159). דרך מחשבתו וניסוחיו של באבל לא היו צבאיים, וממילא לא יכלו להיות כאלה לפחות בתקופתו הראשונה בין אנשי מלחמה, אך מרכיב יסודי בהתנהגותו היה כזה: ההכרה בכך שברשותו נמצא נשק שבהפעלתו עולים כישוריו עשרת מונים על אלה של סביבתו: יכולתו לקרוא ולכתוב. כתיבתו של באבל בנושאים הצבאיים היא קצבית, עזה ודחוסה, חסכנית במילים וחותרת למגע ואפילו למגע קרוב, והרי אלה הם ממאפייני שדה הקרב מאז ומעולם. אלא שבאבל, בתחושה של רגע הכתיבה, או באיזו עורמת סופרים עתיקה, כמו ידע שלכתביו יש ערך של יותר מאשר [רק] כאן ועכשיו, ושנכונו להם חיים משלהם גם כאשר האירועים שהביאו לכתיבתם יהיו לעבר ואחר כך להיסטוריה. באבל לא ציין זמנים או תאריכים, לכל היותר ימים בשבוע או עונות שנה, שגם הן הוסקו לעתים רק מתיאור שדה הקרב כבוצי או כמושג. במקרים הנדירים שבהם צוין תאריך הוא אינו מושלם. למשל: "נכנסנו לברסטצ'קו ב־6 באוגוסט" (מתוך: "אפונקה בידה", עמ' 120), השנה אינה מצוינת (מיומנו של באבל והביוגרפיה שלו, ברור שמדובר בשנת 1920). המאמר או הסיפור פורסם לראשונה ב־1924. חלק מהדמויות מוזכרות רק בתפקידיהן או בשמות לא שלמים. באבל חטא בכך לחמשת ה־מ' או לחמשת ה־W של העיתונאי המתחיל, אך בכך הבטיח לכתביו (לא לעצמו, למרבית הצער) תוחלת חיים ארוכה בהרבה מזו של טקסט צבאי רגיל.

במקרים רבים באבל לא דיווח ישירות, כשהוא שובר בכך מוטו מוקדם ומאוחר של כתבים צבאיים, כתבות צבאית או תקשורת צבאית. רולו ב־Radio goes to war שלו, הקפיד לדווח על היצמדותו לכוחות, וערך האמת של דבריו מעוגן בין היתר באמת עיתונאית שתיקרא בשינוי קל בשם "what I see is what you get..." (ההדגשה שלי). ססמת הקרב או לפחות הנחת העבודה של גלי צה"ל היא "גלי צה"ל – מדברים מהשטח", וכאשר פועל כוח של צה"ל מעבר לגבולות מדינת ישראל, בלבנון או בשטחים הכבושים, מדגיש הכתב הצבאי המתלווה אליו, על פי רוב מבכירי כתבי הצבא של התחנה הצבאית, את היותו מדווח מהשטח, מכאן ועכשיו. גם כתבים צבאיים בעיתונות, מדיום אטי יותר, מביאים בעזרת עורכיהם תחושה של "אני, הכתב, שליח שלכם, הקוראים. דרך המראות והמוראות שאני חווה, ודרך המילים שאני כותב, עוברת המציאות אליכם". באבל התרחק מכל אלה: את דבריו הוא שם בפיהן של דמויות שניות ושלישיות, השתמש הרבה בעגת חיילים, כזו שבינה לבין דיווח בהיר ממקומות ההתרחשות ועל ההתרחשות יש מעט מאוד במשותף, וכמו סמך על קוראיו שהם כבר יסתדרו עם הטקסט, ישלימו אותו או יבינו אותו איש־איש ככל יכולתו. החיילים שבהם יסתפקו בעגת החיילים, אולי מפני שהדומה מושך אל הדומה; הקוראים הרגילים, המוֹזְיקים, שגדלו בתרבות של מספרי סיפורים ומעשיות (שלא לומר "סיפורי סבתא") יקבלו עוד אשכול של סיפורים, הפעם עטופים בשינל צבאי שצבעו מעין הפטל, צבע בו מרבה באבל להלביש את גיבוריו (סאביצקי מפקד הדיוויזיה

גם עברית, כגורמים מקרבים, חזקות יותר מהפערים שבין היהדות ודתו האזרחית החדשה של באבל. באבל לא התקרב אל הדת כתוצאה מפגישות אלה, אך המקום החם שנשמר לה בלבו ובעטו כמו עבר בעזרתן תהליך החצנה. מי שקורא כתבים אלה, מוטב לו להרהר פעם נוספת ברוע, בשחיתות, בהתבהמות ובביטול האדם שמקורם בדת. באבל, הרחוק מלהיות מטיף דתי, הציע בשקט גם הסתכלויות אחרות: שלווה, אחריות, אנושיות. ושוב מתבקש כאן החיבור אל האחרות כתופעה, ואל האחרים כפרטים.

לשון יחיד, לשון רבים

כאמור, באבל הקפיד על פי רוב על אבחנה בין לשון יחיד לבין לשון רבים. בלשון יחיד הוא השתמש תדיר לתיאור מקרים או אירועים שקרו לו, כלומר לא כאלה שהוא יזם. גם את הרהוריו הוא ביטא בלשון "אני". במצבים כאלה נטה באבל אל השפה הגבוהה יותר, כמו מבדל עצמו מן האחרים. "ואני הלכתי עימו, מחמם בליבי חלומות שאין להגשימם ובליל של ניגונים" ("פאן אפולק", עמ' 62); "ורק ליבי המגואל ברצח היה חורק ושותת" ("האווז הראשון שלי", עמ' 73). אירועים גדולים – הסתערויות, נסיגות, מאורעות משפיעים – הציג באבל על פי רוב בלשון "אנחנו", וגם בשפה נמוכה ועממית יותר: "פיצפצנו את השליאכטה..." ("קונקין", עמ' 103). שלונסקי תרגם זאת כ"מרצצים היינו את השליאכטה" (באבל, 1969, עמ' 68). הפועל המקורי אצל באבל הוא крошили мы, פועל יותר דיבורי מאשר כתוב שהוראתו קרובה לאלה המתורגמים. אלא שיש כאן יותר מאשר חלוקה טכנית בין דרכי ביטוי. במרבית המקרים שבהם התבטא באבל בלשון יחיד, ההוויה שהוא ייצג היא רעה ושליילית: אפליה, רעב, מוות. כשבאבל כתב בלשון רבים, מדובר בסיטואציה חיובית מנקודת המבט של מו"ל העיתון (חיל הפרשים, הצבא האדום, ואחר כך עורכי כתבי עת ספרותיים בברית המועצות): ניצחון בקרב או במערכה, קבלה מרצון של עול הקומוניזם בידי קבוצת אזרחים באזורי הקרבות, תפיסתו ואפילו חיסולו של מי מאנשי המשטר הישן, הלבן.

יש בשימוש הנבדל של באבל בלשון יחיד ובלשון רבים משהו מהזרות שלו, מהאחרות, מכך שלמרות מאמציו, הוויתור על סמלי חייו הקודמים ובעצם על חייו הקודמים בכלל לא עבר את כל המרחק התרבותי, הלשוני, המנטלי שבין איסקא, הילד היהודי מאודסה, לבין "קיריל", השם שנטל לעצמו איש חיל הפרשים האדום. שפתו היא עזה ודחוסה בכתביו מהחזית, ולמראית עין אחידה למדי. ובכל זאת, אפשר להבדיל בתוכה ובעזרתה בין באבל האדם ההוגה והעצוב, לבין עוד חייל אדום, גם אם כזה שנשקו, כאמור, הוא עטו והלהט המהפכני שסיגל לעצמו, בהתנהגות ובכתיבה.

דיון

באבל היה איש ספר, וככזה, לא כלוחם, הצטרף אל הפרשים האדומים. על פי עדותו עשה לפחות שני ניסיונות להיות לוחם של ממש, ושניהם לא עלו יפה: ב"ארגאמאק" (שם של סוס), סיפור שהתפרסם רק ב־1932, הודה באבל מפורשות הן בניסיון והן בתוצאותיו: "החלטתי לעבור ליחידה קרבית [...] בחרתי בדיוויזיה הקרבית מכולן – השישית. סופחתי אל האסקדרון [מחלקת פרשים] ה־23" ("ארגאמאק", עמ' 163), אלא שבאבל והסוס אינם מסתדרים, בלשון המעטה. באבל: "העיניי שמתעניתי בהם בעטיו של ארגאמאק היו כמעט למעלה מכוח אנושי"

הקוראים נשכרים ואפילו מבוססים משלל דמויות, סיפורים אישיים, ריחות, שמות, סיפורים בתוך סיפורים, דימויים כמו צבאיים, אך כאלה שיש להם קיום שלם גם מחוץ לעולם החמוש והנלחם: "עלומים של פרחים ופלדה" (תיאורו של סאביצקי, מפקד הדיוויזיה השישית, "האווז הראשון שלי", עמ' 70) או "נמות בעד מלפפון חמוץ ובעד המהפכה העולמית" ("קונקין", עמ' 103; מלפפון חמוץ, במושגים רוסיים הוא מעדן עממי המתקשר תכופות לשתית וודקה ומשקאות אלכוהוליים אחרים). את הקווים העיקריים בשפתו הכמו צבאית של באבל, אפשר לאבחן דרך כמה ביטויים שלו שקובצו בחיבור זה למעין "מילון באבל למונחי מלחמה", אשר בו אפשר לראות את שפתו המיוחדת בדרך של השוואת מושגים: המושג הבאבלי מושווה אל המושג הצבאי העיתונאי הרגיל, שאותו אפשר להגדיר כאן כ"מציאות". הפער שבין המציאות (או לפחות הגדרתה המקובלת בדיווחים צבאיים רגילים) לבין כתביו של באבל הנוגעים בהתרחשויות צבאיות ומלחמתיות הוא הפער שבין כתב צבאי מן השורה, לבין באבל, הסופר הצבאי, אמן העט.

במקומות אחדים בחיל הפרשים מהדהדת השפעתה של שפת אודסה. הסיפור "תורת הטאצ'אנקה" נפתח ב"מן המטה נשלח אלי עגלון, או כמו שנהוג לומר אצלנו, רכב" (עמ' 79; ההדגשות שלי). "עגלון", кучер, זה הביטוי שבאבל מכיר מהבית, מאודסה, אבל המושג הצבאי הוא "רכב", повозочного, ובאבל כמו שקל לרגע את המילים זו מול זו, לא ויתר על המילה האודיסאית, גרסה דינקותא שלו, אבל אפשר לשפת הצבא להיות דומיננטית היכן שהצבא דומיננטי. שעתה של кучер עוד מזומנת לה בסיפורי אודסה, אצל מנדל קריק ופרוים גראץ'. ואולי דווקא נוח היה לבאבל שהמושגים הם אחרים: באודסה הוא הרגיש בבית כל הזמן. בנוגע לחיל הפרשים האדום ואנשיו הוא אמביוולנטי.

מעבר לכל אלה הצליח באבל בכתיבתו הכמו-צבאית, זו שסגל לעצמו בימי "הפרש האדום" אך פרסם את פרותיה מאוחר יותר, ובבמות עיתונאיות וספרותיות מכובדות יותר, לברוא מסגרת אנושית למצב לא אנושי, ההפך מאנושי, אנטי-אנושי. הוא תרגם לשפה נגישה את האכזריות של המהפכה ושל מלחמת האזרחים, שהפליגה הרבה מעבר למילים ומעבר ליכולת ההבנה האנושית. זה היה חורבן עולם פשוטו כמשמעו, לא רק כשורה בשיר חשוב ("עולם ישן עד היסוד נחרמה", האינטרנציונל). ולעשות ספרות חמה ואנושית, עם הרבה מרכיבי זרות ויהדות בתוכה על רקע של חורבן מוחלט – לכך נדרש גם אומץ לב לא מצוי וגם מעשה של יאוש קיצוני, ניסיון כמעט פוסט-מורטמי להנציח שמץ של הרמוניה קוסמית לעומת התוהו ובוהו שחגג את ניצחוננו.

באבל נכנס אל מלחמת האזרחים בכלל ואל המערכה הפוליטית בפרט כעיתונאי צבאי, ויצא ממנה כסופר צבאי (באבל היה סופר, עורך ומתרגם גם קודם לכן, אך תפקידו הרשמי במלחמה היה, כאמור, כתב צבאי). סיפורי חיל הפרשים רק מתחזים, אי פה אי שם, לדיווח מהשטח, בעוד הם ספרות במיטבה. כאן, לדעת, נעוץ ההבדל הקריטי בין סופר לעיתונאי: העיתונאי יצליח להפוך גם את הפיוט הטבעי שבחיים (ויש דבר כזה! ואפילו במלחמה, אולי אז הוא הפוך לנהי ולרקוויאם, אך ודאי אינו נעלם) לכתיבה עיתונאית שטוחה, ואילו סופר עושה את ההפך הגמור מכך. המציאות, אפילו זו הרעה של המלחמה, משמשת לו רק כחומר גלם להווייה נשגבת שאין גבוהה ממנה – לספרות. והו הנס העיקרי, זאת המאגיה של הספרות. לכן באבל הוא לא כתב צבאי, הוא רק מעמיד פני כתב צבאי. ולכן יאה לבאבל הכינוי סופר צבאי,

השישית, בכובעו האדום כעין הפטל; פרישצ'פה – קובאני צעיר, פרא אדם נוח, קומוניסט "מטוהר [...] לגופו מעיל [...] אדום כעין הפטל"; "שני מקלענים [...] יחפים באברקיים אדומים כעין הפטל" ("מפקד האסקדרון טרונוב", עמ' 131). קהל היעד של "הפרש האדום" לא השתאה: זהו העולם אותו הכיר מאז ומעולם. ורק מתי מעט, יודעי ח"ן שלהם התפענע הצופן הבאבלי, זיהו את כאבו העמוק: מי שכבר לא היה שם, באודסה שלו ובין יהודיה ויהודיו של באבל, ועוד לא היה כאן, בחיל הפרשים רב ההילה והתפארת, שנקנו, כאמור, באלימות שאין משלה. וכשבאבל כתב על החיל ההרוג שבכיסו נמצאו שורות שיר מעוקמות, כתובות עברית, זו אינה ידיעה על חלל נוסף במלחמת האזרחים או במהפכה הפרולטרית: זו מחאה נגדה, המזכירה בעוצמתה את "אגדה על החיל המת" של ברטולט ברכט, שנכתבה בסמיכות זמנים ואולי גם מקום לכתבי חיל הפרשים (1918); "כאשר המלחמה בלי סיכוי לשלום / נכנסה לאביב הרביעי / הסיק החיל את המסקנה / ומת מות גיבורים". מגרמנית: ה' בנימין). כך גם כאשר כתב באבל על בן הרב הנושא בצקלוננו בחזית עד מותו את כתבי הרמב"ם ולנין ("בן הרב", עמ' 169). קריאה פשטנית תאמר: הנה הוא ניצחון העולם החדש והתקווה הפרולטרית על העולם הישן, הדתי והמנוון. אך הכתיבה הבאבלית המתפענחת, כאמור, לא לכל קוראיה וקוראיו דווקא מציגה אותם כמשלימים זה את זה.

במקומות אחדים גולש באבל או ממריא לא רק מתחומה של הכתבות הצבאית אל הספרות הכמו-צבאית, אלא מרחיק עד לתחומים שאפשר להגדירם כפואטיקה. באבל לא היה משורר, אך כתיבתו נגעה בשירה: "הדומיה המיתה הכול, ורק הירח, ידיו הכחולות לופתות את ראשו העגול, הבוהק, השאנן, משוטט לו מול החלון" ("חציית הזברוץ", עמ' 45), או "הכוכבים כובו בדיו התפוחה של העננים" ("זאמוסטיה", עמ' 145). זו הייתה דרכו של באבל לתאר את החושך בלילה שבו נכונה לחיל הפרשים שלו מתקפה לילית על העיר זאמוסטיה, שמשמה באה כותרתו של טקסט זה, שהתפרסם לראשונה ב"קראסנאי נוב" (גיליון 3, אפריל-מאי 1924, בצירוף ההערה "נכתב בספטמבר 1920"). באבל ברח מלשון הצבא הזרה לו אל הפיוט בפרוזה, מסגרת תוכנית ואפילו הווייה המוכרת לו בהרבה, וודאי גם אהובה עליו יותר, ורתם אותה לשימושים הצבאיים שנדרשו לו עכשיו, ממש כאותה הטאצ'אנקה הדוראופנית שבימי שלום הייתה, כדברי באבל, "עגלה של כוהנידת וחברי בית-דין של מושבעים" ("תורת הטאצ'אנקה", עמ' 79), ובימי מלחמה הייתה לרכב צבאי. הקלות האזרחית של הטאצ'אנקה אפשרה לה להשתלב ביעילות במערכות הצבא, וזהו כמובן המשל. הנמשל הוא שפתו האזרחית של באבל: האם גם היא יכולה הייתה, במחי קרב או שניים, או ליתר דיוק, הדיווחים עליהם, להיות לנכס צבאי לאוחז בה? למקרא הברק הבאבלי, התשובה המתבקשת היא כן. אך במבחן הגון ועמוק יותר, האם יוכל מי שניזון בעיקר מכתביו הצבאיים או הכמו צבאיים של באבל, יהיו אלה מבריקים ככל שיהיו, לקבל תמונה של ממש על מצב החזית וההתפתחויות הצבאיות בה? סביר שהתשובה היא שלילית, וזאת רק מפני ש"חיל הפרשים" הוא כבר ספרות. אמנם ספרות המבוססת על "כתבות מן השטח", אמנם כזו שהתפרסמה בעיתונים לפני שהייתה לספר, ובכל זאת – ספרות של ממש, שהעמידה לבחינה את דברי באבל כי "את תחילת עבודתי הספרותית אני מונה לפיכך מתחילת 1924" (באבל, 1969, עמ' 8; רבים מסיפורי חיל הפרשים התפרסמו בעיתונות הסובייטית כבר בשנת 1923). לעומת זאת, יצאו

מילון באבל למונחי מלחמה

[ערוך על פי תאריכי הפרסום, מהמוקדם אל המאוחר]

התיאור או המושג בכתבי באבל	המושג הצבאי / העיתונאי המקובל	לקוח מתוך	העיתון והתאריך בהם פורסם הטקסט
בקול שאון רך, מבשר רע, פוקעים הפגזים	תחילת הפגזה ארטילרית על קו כוחותינו	יומה	'הפרש האדום' 18.9.1920
מסך הקרב הלך וסגר על העיר	העיר כותרה	מותו של דולגושוב	"ידיעות הוועד הפועל האזורי של אודסה", גיליון 1022, 1.5.1923. בצירוף הערת המחבר: "ברודי, אוגוסט 1920"
פקעה אל תוך פנינו ירייה מצלצלת	[האויב] פתח באש; אש נפתחה לעברנו	הדרך לברודי	המוסף לדברי תרבות ומדע, של 'ידיעות הוועד הפועל האזורי של אודסה', גיליון 1,060, 17.6.1923. בצירוף הערת המחבר: "ברודי, אוגוסט 1920"
עיר שנמעכה בחופזה	עיר כבושה (או מופגזת; מופצצת)	פאן אפולק	"קראסנאיה נוב", חוברת 7, דצמבר 1923
חומת חיל הפרשים של האויב התרוממה מולנו בכל מקום	ההתקפה שלנו נבלמה בידי הפולנים	אפונקה בידה	"קראסנאיה נוב", חוברת 1, ינואר-פברואר 1924

כבר החל לדחוק את רגלי כל מה שהוא "אחר". ובאבל, שהיה "אחר" כמעט בכל מובן של מושג מורכב זה, הלך במרבית המקרים אחרי צו לבו או עם המוזה שלו, וכתב כפי שראה לנכון: כתיבה אישית מאוד, עזה ודחוסה, עמוסה בדימויים במקומות שלכאורה אינם נחוצים – מה לכתובה צבאית ולדימויים – ומעבר לכל אלה: ההתייצבות הכמעט קבועה לצדו של האחר, החלש. כחלק ממכונת התעמולה הסובייטית נכשל באבל כישלון של ממש, ואפילו טקסטים ספורדיים שקראו לרדוף את האויב הפולני ולחסלו עד אחרון אנשיו לא יכלו לשנות זאת: לכל היותר הם מבחינת היוצא מן הכלל המעיד על הכלל. כאשר שם באבל בפי גיבוריו המרופטים פראזות סובייטיות כמו "לתועלת הכלל והציבור", הוא לא שירת את המערכת הסובייטית המתגבשת – הוא הגחיק אותה.

בכל האמור בהיבטים גבוהים יותר של יצירתו – השפה החד פעמית שלו, זוויות המבט, החיוך המופיע גם כאשר אין לו מקום, הליטוף הבאבלי – בכל אלה הזניק באבל את הכתיבה הרוסית, או ברוסית, שנות דור. כמו יוצרים רוסים אחרים היה גם הוא קרוע בין זהויות מספר, שכולן הופיעו בכתביו וניהלו זו עם זו שיח מרתק. מעבר לשפתו הקדים באבל את זמנו ביכולת התייעוד שלו: מתעד שהמציא את קפסולת הזיכרון הרבה לפני היות המחשב ושאר אמצעי האחסון הדיגיטליים והווירטואליים. כל סיפור **בחיל הפרשים** הוא קפסולה כזו, והיצירה כולה מתגבשת לכדי אפוס העומד בשורה אחת עם **ארבעים הימים של מוסא-דאג** (פרנץ וורפל על השואה הארמנית, 1915) ולמי **צלצלו הפעמונים** (ארנסט מינגוויי על מלחמת האזרחים בספרד, 1936-1939). גם שני סופרים גדולים אלה עסקו, כמו באבל, באירועים אכזריים שבהם נרצחו מאות אלפי אנשים. גם באבל, כמוהם, הרבה יותר מפעם אחת בסוגיה שכמו אין בה מקום לפקפוק: מי כאן הטובים ומי כאן הרעים? אלא שמה שזיכה במערב בתהילה ובפרסים (המינגוויי אף זכה ב־1954 בפרס נובל על יצירותיו), זימן בברית המועצות של 1940 את היוצר לפגישה קצרה וסופית עם כיתת היורים של אן-ק-ו-ד במוסקבה. כאן כדאי לשוב למרקיז ולקביעתו ש"חרף העיוורון של הטיהורים הגדולים [בברית המועצות מאמצע שנות השלושים ועד פרוץ מלחמת העולם השנייה בחלקיה הסובייטיים,

ואפילו "משורר בפרוזה", כפי שהגדירה אותו נילי מירסקי (מירסקי, 2002, 213). כל זה עלול להביא למסקנת ביניים מפתיעה: בודיוני צדק. באבל לא היה שם. היה שם ליוטוב, שסלד מן האלימות, אבל למד לחיות אתה. ומששב להיות באבל, נפרקה זוועת המלחמה ההיא אל דפי **חיל הפרשים** שלו בעוצמות המסוגלות לתרגם ולהעביר לקוראיו כול מה שאין הנייר יכול להעביר: קולות, צבעים וריחות.

סיכום

איסאק באבל אמר פעם: "ישנם סופרים עם גורל נינוח, ישנם סופרים עם גורל שמתאכזר, וישנו סוג נוסף: סופרים ללא גורל כלל. אני שייך לסוג זה". כאן לא דייק. ואולי כשאמר זאת, לא יכול היה לדעת. באבל היה מן הסופרים שגורלם התאכזר אליהם. עיון ביצירותיו, קשה להגדיר אחרת את כתביו של באבל מימי **חיל הפרשים**, מחזיר את הקורא והמעייין אל דברי יעקב ארזו שצוטטו בשלב מוקדם יותר בחיבור זה: "לא תמיד ניתן לשנות את פני הדברים בדיווחים עיתונאיים, אבל בהחלט אפשר להיות לפה להרבה לוחמים עלומים". באבל עמד בקביעה זו, אך לא רק בה: לפחות דבר אחד משמעותי השתנה בעקבות כתביו הכמו צבאיים, ועשה אותו לעוד כותב סובייטי שגורלו – ומדינתו – התאכזרו אליו. שום כתב צבאי סובייטי לא העז אחר כך, משך עשרות שנים, לחרוג מהקו הרשמי המוכתב. **אנשי פאנפילוב** של אלכסנדר בק (ברוסית: Волоколамское «IIIocce», הופיע בעברית בהוצאת הקיבוץ המאוחד ב־1946 והיה לספר פולחן בפלמ"ח ואחר כך בצה"ל בשנותיו הראשונות), המתאר את קרב ההגנה הסובייטי על מוסקבה והדרך אליה בסתיו 1941, הוא דוגמה פרדיגמטית לכך: מחבר הספר, כתב צבאי המסקר את קרב ההגנה, מוסר כמעט מילה במילה את דבריהם של הקצינים הסובייטיים שפיקדו על קרב זה, בראשם מפקד הגדוד באורג'אן מומיש-אולי ומפקד הדיוויזיה הגנרל איוואן ואסילייביץ' פאנפילוב. לכותב אין יכולת תמרון, גם לא רצון לתמרן, לחקור, להביא דעה שנייה. הוא עומד יפה בכלל שצוטט בתחילת חיבור זה: הטקסט הכתוב הוא נשק בידי המולדת הסובייטית, ודאי בעתות מלחמה. באבל כתב כתיבה אישית מאוד, במקום ובזמן שבהם הקולקטיביזם

בתוך: ד' כספי (עורך), תקשורת המונים: זרמים ואסכולות מחקר – מקראה. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

מאקוטינסקי, מ"י (1984). "מזיכרונותי על יצחק באבל (מתוך אגרת לחבר)". בתוך: י' באבל, *להמשך אל השמש* (עמ' 9-34). תל-אביב: ספריית פועלים.

מירסקי, נ' (2002). "איסאק אימנואלוביץ' באבל: משורר בפרוזה", בתוך: י' באבל (2002). *חיל הפרשים ועוד סיפורים* (עמ' 213-217). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

מרקיש, ש' (1994). *שלוש דוגמאות: איסאק באבל, איליה ארנבורג, ואסילי גרוסמן: ספרות יהודית-רוסית – האומנם?* תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

פירו'קובה, א'נ' (1999). *בציוד: השנים האחרונות של איסאק באבל (1932-1939)*. תל-אביב: זמורה-ביתן.

צ'ודנובסקי, ל' (1997). "חייו ומותו של איסאק באבל", *עיתון 77*, עמ' 20-23, 54, 204.

Babel, I. (1995). *Diary* (ed. with an introduction and notes by Carol J. Avins). New Haven: Yale University Press.

Bojanowska, E. M. (2000). "E Pluribus Unum: Isaac Babel's Red Cavalry as a Story Cycle", *The Russian Review*, 59 (3), 371-389.

Carden, P. (1972). *The Art of Isaac Babel*. Ithaca: Cornell University Press.

Edwards, R. (2004). *Edward R. Murrow and the Birth of Broadcast Journalism (Turning Points in History)*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Freidin, G. (1990). *Isaac Babel (1894-1940)*. <http://www.stanford.edu/~gfreidin/publications/babel/babscr1.pdf>

Horten, G. (2002). *Radio Goes to War: The Cultural Politics of Propaganda during World War II*. Los Angeles: University of California Press.

Slezkine, Y. (2004). *The Jewish Century*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Trilling, L. (1961). *Introduction*. In: I. Babel, *Collected Stories*, pp. 9-31. London: Penguin.

Rolo, C. J. (1942). *Radio Goes to War: The "Fourth Front"*. New York: G.P. Putnam's Sons.

Schudson, M. (1978). *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*. New York: Basic Books.

Shentalinsky, V. (1995). *The KGB's literary archive*. London: Harvill Press.

Бабель И. (1986). *Избранное*. Минск: Мастацкая Літаратура.

1941 [...] מי שהושמד היה בראש ובראשונה יוצא דופן [...] מי שאינו מסוגל להיכנס אל הטורים המיושרים המובלים על-ידי המפלגה [...] גם כילינו של באבל אינו מקרי, שכן לא היה לו מקום בספרות של שנות ה-40 וה-50 [בברית המועצות] (מרקיש, 1994, עמ' 5-6). במובן זה, היו כתיבי **חיל הפרשים** של באבל גם הצהרת העצמאות והשוויון שלו, גם התפכחותו מאשליותיו להיות משהו מחוץ לאודסה היהודית (שגם חורבנה הלך וקרבו), ואולי אפילו משאלת המוות שלו. האינטראקציה בין הילד היהודי מאודסה לבין הקוזקים של חיל הפרשים האדום יכולה הייתה להסתיים רק במותו של הראשון, וכך אמנם התרחש. אפשר לטעון שבאבל היה קורבן מאוחר של המלחמה שאותה סיקר מעט כעיתונאי צבאי, והפליא לכתוב עליה כסופר צבאי. אך בעוד מיליונים איבדו בה את חייהם בלי סיבה ובלי הסבר, למותו של באבל דווקא נמצאו כאלה: היותו אחר. אחד מהאחרים, השונים, הנותנים לחיים את טעמיהם, צבעיהם, ריחותיהם, על פי באבל, המיותרים על פי בודיוני, ושאר לובשי מדים ובעלי שררה בימים רחוקים ורעים בברית המועצות. ייתכן שכדאי ללמד בבתי ספר לעיתונאות, במערכות צבאיות העוסקות בכתיבה ובדימויים וביצירתם (גם בהריסתם) את **חיל הפרשים**, את אלה שפורסמו ב"הפרש האדום", בעיתונים ובכתבי עת סובייטיים שונים לאחר מלחמת האזרחים, שנאספו בספר, ותורגמו אחר כך לעשרות שפות. גם אם יעשו בכך הלומדים שימוש מעשי אחר כך, גם אם לא, ואפילו יסיקו מסקנה אפשרית כי "כך לא כותב כתב צבאי", עצם החשיפה לשפה הבאבלית, לרוח הבאבלית, לחוויה הבאבלית, תיטיב עמם. וגם עם איסאק אימנואלוביץ' באבל, שראוי לו וראוי לנו שלא במהרה יישכח.

מקורות

ארז, י' (1990). "להיות כתב צבאי", בתוך: ט' זלינגר (עורכת), *מאת כתבנו הצבאי*. תל-אביב: משרד הביטחון, ההוצאה לאור.

באבל, י' (1969). *סיפורים*, מרוסית: אברהם שלונסקי. מרחביה: ספריית פועלים.

--- (1984). *להמשך אל השמש*, מרוסית: אברהם שלונסקי. תל-אביב: ספריית פועלים – יד שלונסקי.

--- (2002). *חיל הפרשים ועוד סיפורים*, מרוסית: נילי מירסקי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

בק, א' (1946). *אנשי פאנפילוב*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

הרסגור, מ' (1998). "יצחק באבל, סופר ולוחם יהודי". *שעה היסטורית*, גלי צה"ל, 2.1.1998.

כ"ץ, א' (1995). "הזרימה הדו שלבית של התקשורת: דיווח מעודכן על השערה",